

ÜNİVERSİTELERDE ÖĞRETMENLERİN HİZMET İÇİNDE YETİŞTİRİLMESİ

Yard. Doç. Dr. Aytac AÇIKALIN(*)

«Öğretmen yetiştirme», Türk eğitiminin başta gelen sorunlarından biri olagelmıştır. Ancak bu güne değin sorun, büyük ölçüde öğretmenlerin hizmet öncesinde yetiştirilmesi, öğretim kadrosundaki boşlukların sayısal yönden giderilmesi boyutunda algılanmış; çözüm önerileri ve çabalar, genelde bu yönde yoğunlaşmıştır.

Hizmette bulunan öğretmenlerin yetiştirilmeleri, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (MEGSB) bünyesinde özellikle 1960 yılından sonra örgütlü ve planlı bir etkinlik olarak ortaya çıkmıştır. 1983 yılından bu yana, öğretmenlerin hizmet öncesinde ve hizmet içinde yetiştirilmesi görevi, 2809 sayılı Kanunla, üniversitelere verilmiştir. Bu çalışma, üniversitelerin yeni bir görev alanı olan «öğretmenlerin hizmet içinde eğitimi» konusunu;

a) Varolan durumu ile betimlemek,

b) Uygulamada ortaya çıkan problem alanlarını tanımlamak,

c) Konu ile ilgili olarak ilgililer, yetkililer ve uzmanlar ortamında geliştirici bilimsel tartışmaları başlatmak, amaçları ile hazırlanmıştır. Öğretmenlerin hizmet içinde ve hizmet öncesinde yetiştirilmesinde üniversitenin başat bir rol oynadığı bugünkü durumu, öncesinden bağımsız olarak görmek ve yorumlamak olası değildir. Bu nedenle önceki gelişmelerin zaman kesitsel bir betimlemesinin yapılması gerekli görülmüştür.

1970-1980 yılları arasındaki, terör boyutlarına ulaşan, toplumsal, ekonomik ve politik olayların kapsadığı bunalımlı dönemin, öğretmen

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

yetiştiren kurumlar üzerindeki olumsuz etkileri, MEGSB'nin Cumhuriyetten bu yana üstlendiği, öğretmen yetiştirme işlevini üniversiteye devretmesinde önemli etkenlerden biri olmuştur. Çünkü MEGSB bu tarihe kadar Türk Kamu yönetiminin geleneksel, «kendi personeli ni kendi kurumlarında yetiştirme» ilkesini özenle izlemiştir. Hatta üniversiter kurumlarda yetişmiş öğreticileri, kullanmak (istihdam) konusunda sakinđan (ihtiyatlı) bir tutum yeğlemiştir. Ancak, öğretmen yetiştirme görevinin üniversiteye devredilmesini salt yaşanan bunalımlı dönem sonucu alınmış bir karar olarak açıklamak yanıltıcı olabilir. Bu dönem (1980), aynı zamanda toplumda öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin yeterliliklerinin yoğun bir biçimde tartişıldığı ve eleştirildiği bir dönemdir. Üniversitenin özerk ve bilimsel ortamında genel kültürü, alan bilgisi, öğretmenlik becerisi daha üst düzeyde öğretmenlerin yetiştirilmesi, çalışmakta olan öğretmen ve yöneticilerin üniversiter kurumlarda sürekli eğitilerek geliştirilmeleri ve mesleğe uyumlarının sağlanması, özellikle eğitimciler açısından özlem düzeyine ulaşmıştı. Hiç kuşkusuz bu ortamda, «üniversitelerin öğretmen yetiştirme konusunda ilgisinin ve deneyiminin olmadığını, hatta kendi öğretim elemanı yetiştirme sorununu bile gereğince çözemediği» savı ile öğretmen yetiştiren kurumların üniversiteye devredilmesine karşı çıkan bir grup da olmuştur. Bu görüş MEGSB içinde hala taraf tar bulabilmektedir.

Böylesine konuya ilişkin sorunların yoğunlaştığı, karmaşıklaştığı, tartişmalı bir ortamda, «yükseköğretimin azami bütünlüğünü sağlamak» amacı ile yapılan operasyon sonunda öğretmen yetiştiren kurumlar üniversite bünyesine katıldı. Bugün yaşanan sıkıntılı dönem, biçimsel olarak biraraya getirilen örgütlerin, varolan yapı ve işleyişlerini koruyarak bütünleşmek için enerji kaybettikleri bir durumu simgelemektedir. Nitekim son duruma bakarak üniversitenin akademik ağırlıklı gelenekleri ile bünyelerine aldıkları öğretmen yetiştiren kurumların bürokratik ve profesyonel tutumlarının bütünleşmesinin kolay olmayacağını söylemek mümkündür. Böyle bir bütünleşme sürecinde, taraflardan birinin diğerinin kesinkes kendisine uymasını istemesi yerine, amaca uygun yeni bir yapılaşma sağlayıp, her iki kurumda gelenekselleşmiş işleyişlerine bir devingenlik kazandırabilir. Ancak biraraya getirildiğinden bu yana geçen üç yıllık süre içinde öğretmen yetiştiren kurumların ne üniversite boyutunda kalan diliminin tam olarak «eğitim fakültelerine» ne de MEGSB kesiminde kalanların «öğretmen liselerine» dönüşüp yeni bir örgütsel kişilik kazandıkları, işlevsel örgütlere dönüştükleri söylenemez.

Özellikle Türk politik yaşamında çok sık yinelenen bir deyim vardır: «enkaz devralmak». Devredilen karmaşıklaşmış sorunların varlığını, etkisiz yönetimlerin sonuçlarını anlatmak için kullanılır çoğu kez. Aşağıdaki durum iyi değerlendirildiğinde, öğretmenlerin hizmet içinde eğitimi konusunda, üniversitenin böyle bir anlatımı kullanmakta haklı olacağı söylenebilir. Çünkü öğretmenlerin hizmet içinde eğitimini üstlenmek demek, sistemde varolan yaklaşık 350.000 öğretmen ve yöneticinin her yıl artan sayıları ile birlikte, kesintisiz eğitim kapsamında tutularak yetiştirilmesi; geliştirilmesi demektir. Konunun salt sayısal görünümü bile, devredilen görevin kapsamlılığını ortaya koymaya yetecektir.

Öğretmenlik mesleği, genelde türdeş (homojen) olmayan bir yapıya sahiptir. Öğretmenler, yetiştikleri okullar, çalıştıkları eğitim kurumları, branşları, kıdemleri, coğrafi bölge veya yörelere dağılımları v.b. değişkenler yönünden farklı kümeler oluştururlar. Bu kümelerin varolan yeterlilikleri, beklentileri, hizmet içinde yetiştirme güduları birbirinden farklıdır. Örneğin 300.000 öğretmenin okul düzeylerine dağılımına bakıldığında, 3000'i okul öncesi 226.000'i temel eğitim birinci kademe, 41.000'i temel eğitim ikinci kademe, 30.000'i orta eğitim düzeylerinde görülmektedir.

Kuşkusuz yukarıdaki kümeleme, tek boyutlu, basit bir kümelemedir. Örneğin, ortaöğretim başlığı altındaki 30.000 öğretmenin, lise, endüstri meslek, kız meslek, imamhatip, ticaret, öğretmen liselerine dağılmış olduklarını da anımsamak gerekir. Görüldüğü gibi sadece çalıştıkları okul türlerini gözönüne alarak, bir hizmet içi eğitim planlamasına girildiğinde, en az 10 (on) değişik programın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bir üniversitenin en az kendi yöresindeki eğitim düzeylerinin tümünü kapsayacak çeşit ve düzeyde hizmet içi eğitim programları hazırlayıp yürütecek insan gücü ve diğer olanaklara sahip olduğunu savlamak zordur.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinde bir başka değişken, mezun oldukları okullardır. Köy enstitüsü, ilköğretmen okulu, iki-üç yıllık eğitim enstitüleri, yükseköğretmen okulu, erkek teknik, kız teknik endüstriyel sanatlar, ticaret ve turizm yüksek öğretmen okulları, spor akademileri, iktisadi ve ticari ilimler akademileri ve üniversitelerin değişik bölümlerinden mezun öğretmenlerin farklı yeterlikler, tutum ve davranışlarla sisteme girdiklerini söylemek yanlış olmaz. Öğretmenlerin hizmet içi eğitim sorumluluğunun el değiştirdiği dönemde, değişik kaynaklardan gelmiş ve görevde bulunan bu öğretmenlerin

bir kısmının pedagojik formasyon, bir kısmının yeterli alan bilgisi veya kültür ile donatılmamış olduklarını içtenlikle kabullenmek gerekir. Öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarının 1975-1980 yılları arasındaki bunalımlı döneminde mezun olup, halen öğretmenlik yapanların sayısı 1983 yılında 120.000 olarak kestirilmekteydi. Bunların içinde hiç eğitim sürecine girmeden, yalnızca bitirme sınavlarına katılarak mezun olanların ve öğretmenlik yapmakta olanların sayısı 20.000-25.000 olarak belirlenmiştir.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin üniversiteye verildiği 20.7.1982 tarihindeki bir diğer görünüm şudur :

Yaklaşık on yıl öncesinde (1973) çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanunu ile, «öğretmenlik, yükseköğrenim ön koşulunu gerektiren bir meslek» olarak tanımlanmıştı. Bu hüküm, ortaöğrenimli (ilköğretmen okulu mezunu) ilkokul öğretmenlerinin özlük haklarından bir kısım sınırlamaların nedeni olmuştu. Aradan geçen on yıl içinde bu öğretmenler yeni bir kuşak olan iki yıllık eğitim enstitüsü mezunu öğretmenlerle birlikte aynı okullarda görev yapmışlardır. Bu durumun sürmesi halinde ilkokulların, yüksek öğrenimli olan ve olmayan iki grup öğretmenin çatışma alanına dönüşme olasılığı yüksektir. Tüm yetkinliklerine ve özenle yetiştirilmelerine karşın, en kıdemlisi 32, en genci 10 yıllık olan ve öğretmen kitlesi içindeki sayıları yaklaşık 130.000 olarak kestirilen bu (ortaöğrenimli) öğretmenlerin yetiştirilmesi, intibakları, hizmet içi eğitim yoluyla çözülecek bir personel sorunu olarak durmaktaydı. Kısacası, üniversitelerin öğretmenlerin yetiştirilmesi görevi ile karşı karşıya kaldıkları bu dönemde problemin içeriğindeki iki özellik başatlığını korumaktaydı: a) yığınsallık, b) ivedilik. Diğer bir anlatımla, üniversiteler çok sayıda öğretmeni, kısa sürede hizmet içinde eğitmek zorunluluğu ile karşı karşıyaydılar.

Temmuz 1982'deki durumu, önem, kapsam ve zorunluluklar açısından yukarıdaki biçimde tanımladıktan sonra konuya bir başka açıdan bakmak ve o zamana kadar neler yapıldığı, ya da en azından neler yapılmaya çalışıldığına ilişkin soruları yanıtlamak gerekir.

MEGSB'nın öğretmen ihtiyacı ile karşı karşıya kaldığı dönemlerde, genel olarak uzun bir hizmet öncesi eğitim yerine, daha çok yoğun hizmet içi eğitim yoluyla öğretmen yetiştirilmesini yeğlediği görülmektedir. Bu yöntem 1930'larda öğretmenlerin yetiştirilmesinden başlayarak; 1984'de yabancı dille öğretim yapan okullara öğretmen sağlanması süreçlerinde, spor akademisi mezunlarının öğretmen ola-

rak atanmalarına dek uygulanmıştır. Bu yöntemin uygulanmasında dikkati çeken husus, her türlü hizmet içi eğitim faaliyetlerinde, MEGSB'nın mümkün olduğunca kendi iç dinamiklerini göz önüne alarak, personelinin hizmet içi eğitimlerini kendi yetkilileri ve yetkinleri ile yerine getirmeye çalışmış olmasıdır.

1974-1975 öğretim yılında iki yıllık eğitim enstitülerinin açılmasından sonra «çeşitli nedenlerle yükseköğrenim yapma olanağı bulunamamış ilkokul öğretmenlerine yüksek öğrenim sağlamak amacıyla «ayrıntılı, yoğun emek ürünü projeler hazırlanmıştır. Ortaöğrenimli ilkokul öğretmenlerinin Yükseköğrenime Kavuşturulması Projesi (İÖYKP) diye anılan bu proje ile;

- a) Öğretmenler arasındaki çıkış (menşe) ayrılığını gidermek,
- b) Öğretmenlere mesleki yeni bilgi ve beceriler kazandırmak,
- c) Öğretmenleri daha ileri özlük haklarına kavuşturmak amaçlanmıştır.

Projenin uygulamasına 1979-1980 öğretim yılında, ilk etapta mevcut 149.243 ilköğretmen okulu mezunu öğretmenden 23.000'i, 16 eğitim enstitüsünde TAMAMLAMA PROGRAMLARINA kaydedilerek, on yıl içinde öğretmenlerin tümünün bu programdan geçmesini hedefleyen uygulama başlatıldı. O dönemde MEB bünyesindeki YAYKUR, Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü, yürütücü, İlköğretim Genel Müdürlüğü ile Özlük İşleri Genel Müdürlüğü de eşgüdümleme birimleri olarak görevlendirilmişti. Öğretmenler, yayın v.b. giderler karşılığı olarak 1500 TL. ödeme yükümlülüğünü yerine getirdikten sonra, kıdem ya da kadro derecesi dışında, hiç bir seçme sürecine gerek kalmadan programa katılmaktaydılar.

Onaltı eğitim enstitüsündeki eğitim olanaklarının sınırlı, öğretim amacıyla öğretmenlerin görevden ayrılmalarının sakınca yaratacağı, öğretmenlerin ekonomik durumlarının yükseköğretime devam etmeye elverişli olmadığı, gözönüne alınarak bu programın uygulanmasında uzaktan öğretim tekniklerinin kullanılması öngörülmüştü. Program, içerik olarak iki yıllık eğitim enstitülerinin ön lisans programını kapsamaktaydı.

Öğretmenler başvurularını yaptı, kabul edilenler ödentilerini yatırdılar, öğretim materyellerinin üretim hazırlıklarına girişildi. Ancak tam bu sırada Bakanlıkta meydana gelen yönetim değişikliği sonunda, hiç bir ciddi açıklama yapılmaksızın, projenin uygulanması durduruldu. Öğretmenlerin ödentileri de bir süre sonra geri ödendi.

Yukarıda açıklanan işlem dizisinin dikkatle çözümlenmesi gerekmektedir. Bir örgüt, personelinin hizmet içi eğitimi için yıllar süren, titiz çalışmalar yapıyor, ciddi projeler hazırlıyor, bireyler güdüleniyor, katılma ve katılımın koşulları sağlanıyor, sonra... Doyurucu bir nedene dayalı olmadan çalışmalar terkediliyor. Bu durum, MEGSB'da hizmet içi eğitim amaçları ile yöneticilerin amaçları arasında çoğu kez çelişkili bir durumun olduğu kanısına götürmektedir.

Öğretmenlerin hizmet içinde eğitilmesi görevinin yasa ile yükseköğretim kurumlarına verilmesinden iki ay sonra, Yükseköğretim Kurulu, duyarlı bir davranış ile üniversitelere «öğretmenlerin hizmet içi eğitim ile ilgili görevlerini» yazılı olarak iletmiştir. Kurul görevin yerine getirilmesindeki koşulları ve sınırları şöyle belirlemiştir :

«Görev, yeterli öğretim üyesine ve gerekli ortama sahip, eğitim fakülteleri ile Eğitim Bilimleri Fakültesine verilmiştir». «Ayrıca görev, iki ve üç yıllık öğrenim görmüş öğretmenlerin mevcut imkânların elverdiği ölçü ve sayıda lisans tamamlama programına alınması ile sınırlandırılmıştır.» Böylece öğretmenlerin üniversitelerde hizmet içinde eğitimi, yükseltme eğitimi biçiminde 2 + 2 veya 3 + 1 modeli ile, eksik yılların tamamlanması biçiminde belirlenmiştir. Bu tamamlama programları, hizmet içi eğitimin üniversite kesiminde ortaya koyduğu sorunların incelenmesi için uygun örneklerdir.

Yükseköğretim Kurulunun çağrısına karşılık her üç eğitim fakültesinden ancak biri, bu hizmet için uygun koşulları olduğunu beyan etmiştir. Bu fakültelerde ise düzenlenebilecek tamamlama programları tür olarak sınırlıydı. Ayrıca iki yıllık eğitim enstitülerinden mezun sınıf öğretmenlerinin hangi alanda lisans tamamlayacakları da belirgin değildir. Daha da önemlisi öğretmenlerin hangi dersleri, kaç kredilik dersi, ne kadar sürede alacakları da belirlenmiş değildir. Örneğin üç yıllık eğitim enstitülerinin eğitim bölümünden mezun olan ve en az beş yıl başarılı meslek yaşamı olan öğretmen, bir üniversitede 47 kredi ile lisans tamamlama imkânı bulurken, başka bir üniversitede aynı öğretmen için aynı dalda 69 kredi ders alması istenmektedir.

Tamamlama programı ile lisans programları arasındaki binişiklik, bir kısım ana bilim dallarında öğretmenlik yapmış olma koşulu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü iki ya da üç yıllık eğitim enstitüsünden mezun bir öğretmenin bu ana bilim dalında lisans öğ-

rencisi olarak alacağı dersler, tamamlama programı ile alacağı derslerden farklıdır. Genellikle üniversitelerin düzenledikleri ve uyguladıkları lisans tamamlama programlarından ancak o kentte oturan okul müdürleri ile uygun ders dağıtım çizelgesi üzerinde anlaşabilen öğretmenler yararlanmaktadır. Programın uygulanmasında öngörülen «yaz okulları», «gece öğretimi» yok denecek kadar sınırlıdır. Normal lisans programı içine yerleştirilen dersleri izlemek durumunda olan taşra öğretmenleri için tek çıkar yol, Bakanlıkça «maaşlı izinli sayılma» işlemidir. Ancak Bakanlık da bu alanda sınırlı bir uygulama içinde görülmektedir. Aşağıda son üç yılda lisans veya yüksek lisans öğrenimi için maaşlı izinli sayılan öğretmenlerin sayıları öğretim yıllarına, üniversitelere ve fakültelere dağılımları verilmiştir :

Yıl : 1983-1984

Ankara : Eğitim Bilimleri (9), İktisadi ve İdari Bilimler (4).

Yıl : 1984-1985

Gazi Ün. : Eczacılık (1)

İstanbul Ün. : İşletmecilik (1)

Marmara Ün. : Türk Dili (3), Kimya (2), Alman İDli (1), İngiliz Dili (1), Güzel Sanatlar (2), Coğrafya (1).

Yıl : 1985-1986

Ankara Ün. : Eğitim Bilimleri Fak. (2),

Gazi Ün. : Eczacılık (1), Sosyal Bil. (1), Çocuk Gelişimi (1)

Karadeniz Teknik Ün. : Matematik (1)

Selçuk Ün. : Kimya (1), Eğitim (1)

Uludağ Ün. : Fizik (3), Eğitim (2)

Marmara Ün. : Güzel Sanatlar (16), Eğitim (1), Kimya (2), Y. Dil (1)

Üç Yıl Toplamı : 60

Yukarıdaki kapsamın dışında kalan ilginç bir uygulama, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi'nce 1 Temmuz 1986-17 Eylül 1986 tarihleri arasında 26 biyoloji, 39 kimya, 22 İngilizce, 64 matematik, 46 fizik olmak üzere toplam 197 öğretmen için açtığı tamamlama programıdır. Anılan Fakülte dekanlığı, MEGSB'na başvurarak, programa katılan öğretmenlerin güz sınavları süresince izinli sayılmalarını talep etmiş ve Bakanlık ancak bu isteği incelerken, bu öğretmenlerin hizmet içi eğitime katılmalarından haberdar

olmuştur. İzinli sayılma konusunda izlenmesi gereken diğer bir uygulama TODAİE boyutunda gözlenmektedir. Bu kurumun giriş sınavlarını kazanan kamu görevlilerinin izinli sayılmaları bir yasa hükmü olmasına karşın öğretmenlere ilişkin uygulama çoğu kez, Bakanların kişisel buyrukları ile olumsuz olarak belirlenmekte; yargı önüne çıkan öğretmen, Bakanlığın uygulamasının hukuka aykırılığını savlamakta ve çoğu kez de haklı çıkmaktadır.

Sınırlı çerçevede gerçekleştirilen bu tamamlama programlarının irdelenmesi sonucunda ulaşılan yargılar şunlar olabilir : Öğretmenler varolan imkânlarını zorlayarak, yükselme amacıyla üniversitelerin programlarına katılmaya isteklidirler. Bu amaçla kendilerine en yakın üniversitelerin programlarını zorlamaktadırlar. Üniversiteler arasında bir iş bölümü yapılmamış, ortak uygulama ilkeleri belirlenmemiştir. Bir kısım üniversitelerdeki lisans tamamlama programlarına katılan öğretmenler Bakanlığın bilgisi dışındadır. Genelde tamamlama programları MEGSB'nın hizmet içi eğitiminde sınırlı boyutta ele alınmaktadır.

Öğretmenleri yetiştirme programlarının bir başka yönden izlenmesinin öğretici ve açıklayıcı olacağı düşünülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı «çağdaş eğitim anlayışına uygun, kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak, hizmetin gerektirdiği bilgi ve becerileri kazandırmak amacı ile «öğretmenlere yüksek lisans ve doktora öğrenimi yaptırmak istemiştir. 1983 Ağustosunda alınan bir kararla ilk aşamada 1 doktora; 21 master programında 193; 5 bilgi görgü artırma programında 52 olmak üzere toplam 246 öğretmenin yurt içinde yetiştirilmesi planlanmıştır.

Yükseköğretim Kurulu 23.8.1983 günlü toplantısında Bakanlığın öğretmenlere lisans üstü düzeyinde öğretim yapılması teklifini «prensipten itibarı ile uygun bulmuş»tur. Üniversitelerarası kurul da bu sistemi 5.9.1983 tarihli toplantısında görüşmüş ve mevcut mevzuat hükümleri gereğince «talebin mümkün olduğu kadar en yüksek oranda gerçekleştirilmesini» kararlaştırmıştır.

Karar tüm üniversite rektörlüklerine iletildi. Onbeş üniversite, (Anadolu, Ondokuz Mayıs, Ege, Gazi, İstanbul, Dokuz Eylül, Marmara, Çukurova, Hacettepe, Yıldız, Cumhuriyet, Trakya, Uludağ, Dicle, Karadeniz) öğretmenlerin giriş sınavlarına zamanında katılmaları gerektiğini, istenilen bütün dallarda lisansüstü programlarının bulunmadığını, ancak ek kontenjanlar ihdas edilebileceğini bildirdi.

ler. Üniversitelerin cevapları ayrıntıda incelendiğinde, üniversitelerin Bakanlığın teklif ettiği tüm alanlarda, öngörülen sayılardan daha fazla yüksek lisans kontenjanları oluşturmayı kabul ettikleri görülmektedir. Ancak bu aşamada Bakanlıktan işlemlerin kesildiği, ikinci bir aşamanın gerçekleştirilmediği ve talebin yavaş yavaş unutulduğu gözlenmektedir. Bakanlık hemen her zaman olduğu gibi bütüncül bir niteliği olmayan parça bir hizmet içi eğitim uygulamasından son anda vazgeçmiş görünmektedir.

Üniversitede öğretmenler için başlatılan bir başka hizmet içi eğitim, yabancı dil öğretmenleri için açılan kurslardır. Toplumsal talebi karşılamak için sayıları arttırılan Anadolu Liseleri 1985 yılında yabancı dil öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusunu gündeme getirdi. Bu amaçla, HÜ, ODTÜ, ve BÜ ile işbirliğine gidildi. İlk kez anılan üniversitelerin bütçelerine bu amaçla 120.000.000 TL. ödenek konuldu, beş yıllık bir plan dahilinde bu üniversitelerde yabancı dil laboratuvarlarının kurulması kararlaştırılmıştı.

Ancak uygulamada bütçeye konulan ödenek ile makina teçhizat dışındaki diğer kurs masrafları ve öğretim ücretleri karşılanmadığından ek ödemeler talep edilmiştir. Bu süreçte dikkati çeken husus, bütçenin tüm imkânları içinde yapılan ödemelerin bu çalışmalara katılan personelin ücretlerini, ve diğer giderleri karşılamada yetersiz kaldığı, bu amaçla vakıflar, bankalar gibi kuruluşların desteğine ihtiyaç duyulduğudur.

Yukarıdaki hizmet içi eğitim faaliyetlerinin paralelinde, 1984 yılı, ortaöğrenimli öğretmenlerin lisans öğrenimlerini tamamlamaları konusunda yoğun çabaların sürdürüldüğü bir yıl olmuştur. O tarihe kadar 12 eğitim yüksek okulunda, bir grup kıdemli ortaöğrenimli öğretmen, «tamamlama eğitimi» adı altında bir hizmet içi eğitim etkinliğine katıldı. Bu eğitimin kapsamı genel olarak şöyle tanımlanabilir : İlköğretmen okulu mezunu öğretmenler iki yıllık eğitim enstitülerinin dışardan bitirme sınavlarına alındılar. Bunlar da yükseköğretimi tamamlayıp sınıf öğretmenliğine döndüler.

Bu gruptan ortaöğrenimli olarak kalan 130.000 öğretmen kendi grupları içinde toplumsal, psikolojik ve ekonomik olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştı. Kendileri ile aynı durumda olan fakat kadro derecesi yüksek olduğu için tamamlama programlarına katılma olanağı bulan meslektaşlarının yanında kapıldıkları eziklik duygusu, öğrencilerine karşı hissettikleri zayıflık, aynı hizmeti vermelerine

karşılık meslektaşları ile aralarında doğan gelir farklılığı bu kümenin içinde bulunduğu zor durumları açıklamaya yeterlidir. Kaldı ki tamamlama eğitimi adı altında 12 eğitim enstitüsünde (eğitim yüksekokulunda) gerçekleştirilen hizmet içi eğitim etkinliği şu biçimde değerlendirilmektedir :

a) Çok kısa süreye sığdırılmış olması nedeni ile katılanlarda yeterince yararlı olmadığı duygusunu doğurdu.

b) Bu eğitime katılmak üzere yer değiştiren öğretmenler konaklama konusunda zorluklarla karşılaştı.

c) Öğrenme süreci olmadan doğrudan sınava girmek durumunda kalan öğretmenler, bunun eğitim etkinliği olarak eksikliğini algıladılar.

Bütün eleştirilere karşılık hem ilk girişim olması, hem daha sonraki girişimlere örnek olması ve belirli sayıda öğretmeni özlük haklarına kavuşturmuş olması nedeniyle anılmaya, incelenmeye değer bir girişimdir.

1984 yılına gelindiğinde ilkokullarda çalışan öğretmenlerin eğitime bağlı yeterli düzeylerinde önemli farklılıklar göstermektedir. Bu durum öğretmenlerin hizmet içi eğitimindeki yığınsal ve ivedi durumun sürdüğünün somut göstergesi idi. Yaklaşık 130.000 öğretmeni kapsayacak bir hizmet içi eğitimin geleneksel kurs, seminer v.b. eğitim yöntemleri ile başarılmasının ise çok uzun zaman alacağı göz önüne alınarak; çağa uygun bir eğitimin, çağın erdirdiği teknik ve iletişim imkânlarının var olduğu bir çevrede gerçekleşebilecekti.

Böylesine kapsamlı bir programın hazırlık aşamasında kendileri ile iletişim kurulan ortaöğrenimli öğretmenlerin umutları ve kaygıları şöyle belirlenmişti :

1. Öğretmenler çağdaş bir eğitim programı ile sağlanacak ek bilgilerin ihtiyacı içindedirler.

2. Kendilerine verilecek eğitimi, bir yükseköğretim kurumunun üstlenmesinden yanadırlar.

3. Eğitimin kendilerinin yeterliliklerini arttıracığına, bu yolla yükselebileceklerine inanmaktadırlar.

4. Öğretime ilişkin kaynaklar önceden verildiğinde, bir kısım bilgileri kendi kendilerine öğreneceklerine inanmaktadırlar.

5. Başta modern matematik ve fen bilgileri olmak üzere alan bilgilerinin bir bölümünde kendilerini eksik hissetmektedirler.

6. Genel kültür ve çağdaş gelişmenin uzantısı olarak yakın gelecekte okullara girmesi söz konusu olan teknolojiler ve araç gereçlerle ilgili bilgilerin verilmesinin beklentisi içindedirler.

7. Kendilerine sağlanacak bir eğitimin giderlerine kısmen de olsa katılmaya hazırdırlar.

Buna karşılık öğretmenler;

1. Programın kuramsal ağırlıklı olacağından, verilenlerin sınıfa aktarılma oranının düşük olacağından,

2. Programın çok uzun süreceği ve bildikleri bir kısım muhtevayı tekrar edeceklerinden,

3. Öğretim elemanlarının, milli eğitim örgütünün yönetici ve denetici kadrolarından sağlanacağından,

4. Yaz tatillerinin eğitim amacı ile kullanılıp, yeterince dinlenemeyeceklerinden kaygılıdırlar.

Yükseköğretim Kurulu (12 Kasım 1984) görevde bulunan orta-öğrenimli öğretmenlerin «kitle iletişim araçlarını da kullanarak» ön-lisans düzeyinde yükseköğrenime kavuşturulmak üzere Anadolu Üniversitesini görevlendirdi. İlk belirlemelere göre, 207.803 ilkökul öğretmeninin 133.035'nin (% 64) bu eğitimden geçmesi gerektiği anlaşıldı. Bu geniş kitlenin uzaktan öğretim teknikleri ile eğitimi için hazırlanacak programda ortaya çıkan güçlüklerden en önemlisi, öğretmenlerin araştırmalara dayalı olarak tanımlanmış bir yeterlikler listesinin (iş çözümlemesinin) olmayıştı. Yazılı müfredat programları üzerinde karşılaştırmalar çoğu kez yanıltıcı olmakta ve önemli binışikliklere neden olmaktadır. Nitekim bu dönemde Eskişehir ilinde yapılan bir inceleme, ilköğretmenlerinin modern matematik, fen bilimleri alanında yeterli olmadıklarını, bu karşılık iş ve sanat eğitimi ile öğretmenlik bilgisi ve öğretmen becerileri yönünden iki yıllık eğitim enstitüsü mezunlarından daha başarılı olduklarına ilişkin ip uçları vermişti. Sonuçta 2547 sayılı yasanın belirlediği zorunlu dersler,iki yıllık eğitim yüksekokulu programı ile, çağdaş gelişmeleri kapsayan, mümkün olduğunda öğretmenlerin mesleki deneyimlerini kredilendiren bir çerçeve program oluşturulup, yükseköğretim kurulunun onayından geçirildi. Anılan program 70 saatlik televizyon, 150 saatlik radyo programları ile 120 saatlik yüzyüze eğitim etkinliklerini içermekteydi.

Program sorununun çözümü sırasında, bu kitlesel eğitimi yürütecek örgütün yapılandırılması ve kadrolanması sorunları çıktı ortaya. Bu aşamada dikkat çeken nokta görevi üstlenen Açıköğretim Fakültesi'nin aynı üniversitenin eğitim fakültesi ile işbirliği yapmak yerine, gerekli gördüğü insan gücünü buradan doğrudan kendi kadrosuna transfer etmesidir. Bu yöntemin etkili olduğu da söylenebilir. Gerek kitlenin büyüklüğü, uygulanacak programın farklılığı, girişimin eğitim sistemi açısından arzettiği önem özel bir örgütlenmeyi zorunlu kılmıştır. Ancak bu özel örgütlenmenin yapı ve işleyiş biçimi, henüz çizilemeyecek kadar açık ve net bir görünüm kazanmamıştır. Nitekim ilk dilim uygulamada MEGSB il yönetimi etkinliğe hiç bir biçimde katılmamış iken ikinci dönem uygulamalarında bu birimlerle işbirliği çemberleri kurulmuştur.

Başlangıçta MEGSB ilke olarak Anadolu Üniversitesi'nce gerçekleştirilen HİE'nin öğretmenlere hiç bir maddi yük getirmemesini benimsemişti. Bu nedenle yaklaşık bir yıla yakın bir süre ile Bakanlık ve Üniversite arasında akçalı sorunların çözümü için zorlu bir mücadele verildi. Hizmetin ilk dilimi için 1985 mali yılı içinde MEGSB'nin Anadolu Üniversitesi'ne aktardığı ödeneğin kesin rakamı bilinmemekle birlikte 4 milyar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Daha sonra, üniversite, öğretmenlerin, öğrencilerin gerçekten üniversite öğrencisi olduklarını kanıtlamaları için yasa gereği harç veremelerinin zorunlu olduğunu ileri sürerek, doğrudan öğretmen öğrencilerin ödeme yapmaları koşulunu koydu ve uyguladı.

Birinci dilimde programı izleyen 46.770 öğretmen öğrencinin başlangıçtaki kaygıları, program içeriğinin çok kapsamlı, kuramsal, ağır olacağı idi. Birinci yılın sonunda kendileri ile görüşme yapılan 183 öğretmen, programın yararlılığından, kazandıkları bilgi ve becerilerin sınıfa transfer niteliğinin çok sınırlı olmasından kaygılı idiler.

Bu çok kapsamlı hizmet içi eğitim uygulamasının yeterince izlenemediği gözlenmektedir. «Uygulamada ortaya çıkan sorunlar, sapmalar nelerdir?» «Yapılan bu giderlerin, öğretmenlerin katlandıkları bu çabaların eğitime, bireye katkısı ne olmaktadır?» Bu soruların cevapları için şimdilik yeterli veriler üretilememektedir. Taraflar bu konudaki sınırlı verileri bile açıklamamakta, ilgililere ulaştırmakta yeterince cömert davranmamaktadırlar. Veri kaynaklarının sınırlılığına rağmen Anadolu Üniversitesi tarafından, uzaktan öğretim yöntemleri ile gerçekleştirilen öğretmenlerin hizmet içinde eğitim projesi hakkında şu genellemeler yapılabilir :

1. Benzerlerinden farklı ve büyük ölçüde orijinaldir.
2. Kapsamlıdır.
3. Gelecekte de devam etmesi olasılığı çok yüksektir.
4. Eğitim sisteminde önemli değişikliklere neden olması beklenmektedir.
5. Birbirleri ile çelişkili kurum ve birey boyutlu amaçları gerçekleştirilmektedir.
6. Birden çok kurumun eşgüdümünü gerektirmektedir.
7. Engelleri çok yönlü ve yoğundur.

Yukarıda sayılan özellikleri ile Türkiye'de ilk kez Nisan 1986 tarihinde uygulamaya konulan «Ortaöğrenimli Öğretmenlerin Önlisans Eğitimi» projesi önemli bir hizmet içi eğitim olgusudur. Çok yakından izlenmesi ve eğitim araştırmalarına konu edilerek geliştirilmesi beklenir. Ancak proje için dört milyar ve daha fazlasını harcamaya kararını veren MEGSB ve projenin yürütücülüğünü yüklenici üniversite, uygulama sonuçlarını değerlendirecek, projenin gelişmesini sağlayacak bir araştırma geliştirme mekanizmasını henüz oluşturamamışlardır. Bu tutum, gelecekteki uygulamalar açısından kararlık bir ortamı, vergi ödeyenlerin, giderlere katılanların eğitime ayrılan akçalı kaynakların ne ölçüde etkili kullanıldığına ilişkin haklı sorularını ve eleştirilerini gündeme getirebilir.

Sonuç ve Öneriler

Yukarıda izlenen örnekler ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir :

1. Öğretmenler uygun ortamlar ve olanaklar yaratıldığında öğrenmeye, yetişmeye ve yükselmeye isteklidirler.
2. Öğretmen yetiştirmede hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimin bütünlüğü taraflarca yeterince algılanamamıştır.
3. Üniversiteler, ivedi olarak hizmet içinde eğitilmesi zorunlu büyük bir öğretmen ve yönetici kitlesi ile karşı karşıyadırlar.
4. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, görevdeki öğretmen ve yöneticiler açısından «kimin eğitileceği», «niçin eğitileceği», «ne zaman eğitileceği» sorularına ayrıntılı ve uzun dönemde cevap verecek bir planlama yapamamaktadırlar.
5. Yükseköğretim bünyesindeki öğretmen yetiştiren kurumlar işlevsel bir yapı ve işleyişe kavuşturulamamıştır.

6. Varolan yapı içinde Üniversite-MEGSB arasında etkili bir eşgüdüm sağlanamamaktadır.

7. Üniversitelerde öğretmenlerin hizmet içinde eğitimine ilişkin olarak ortaya çıkan engellerin tümü, olanakların sınırlılığından kaynaklanmamaktadır.

8. Öğretmenlerin hizmet içinde eğitimi konusu, üniversite açısından çözümü gereken önemli bir eğitim sorunu olma niteliğini korumaktadır.

Öneriler

Bu sınırlı çalışmanın tartışmalarla biçimlenen yargılarına dayalı olarak şu öneriler getirilebilir :

1. Üniversite - MEGSB arasındaki işbirliğinin temeline, araştırma sonuçlarına dayalı problem çözme ilkesi, konulmalıdır.

2. Eğitim Fakültelerinin program yapısı 2 + 1 ve 3 + 1 modeline uyarlanmalıdır.

3. MEGSB «öğretmen yetiştirme»yi bir bütünlük içinde görüp; Hizmet İçi Eğitim Dairesi yerine daha kapsamlı ve işlevsel bir birim oluşturmalıdır.

4. Öğretmenlerin varolan «eğitime katılma güdüsü» olumlu önlemlerle geliştirilmelidir.

5. Uygulamaların değerlendirilmesi için gerekli çalışmalar çok yönlü olarak, zaman geçirilmeden başlatılmalıdır.

6. Kurumlarca daha açık bir yönetim anlayışı benimsenmelidir.